

УДК (371.134+378.147):372

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Максим Бех, Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ, Україна

Охарактеризовані сутність, проблеми, основні компоненти та елементи, позитивні підходи до ефективності застосування сучасних організаційних технологій форм навчання у процесі освітньої діяльності вчителів початкової школи в різних умовах навчання. Визначено, що дидактичними аспектами застосування учителями зазначених технологій навчання у початковій школі є обґрунтування їх дидактичної цільової спрямованості, оптимальності, інтенсифікації урочного навчання шляхом доцільного визначення спільних дидактичних одиниць, форм, методів та засобів.

Ключові слова: технологія форм навчання дидактичний аспект; сучасні інноваційні технології навчання в початковій школі; класифікація технологій, урок, учні, дидактична гра, технологічні етапи уроку.

Максим Бех, Межрегиональная Академия управления персоналом, г. Киев, Украина

Инновационные технологии организационных форм обучения в начальной школе

В статье охарактеризованы сущность, проблемы, основные компоненты и элементы, положительные подходы к эффективности применения современных организационных технологий форм обучения в процессе образовательной деятельности учителей начальной школы в различных условиях обучения. Определено, что дидактическими аспектами применения учителями указанных технологий обучения в начальной школе является обоснование их дидактической целевой направленности, оптимальности, интенсификации урочного обучения путем целесообразного определения общих дидактических единиц, форм, методов и средств.

Ключевые слова: технология форм обучения, дидактический аспект; современные инновационные технологии обучения в начальной школе; классификация технологий, урок, ученики, дидактическая игра, технологические этапы урока.

Maxym Bekh, Interregional Academy of Personnel Management, Kiev, Ukraine

Innovative approaches to organizing teaching and learning in primary school

The paper shows that motivating students is the key to ensuring their active learning, as it increases their interest in knowledge, develops persistence, enhances participation in learning and their willingness to achieve the objective. An active approach of the teacher to delivering subjects, his or her in-depth knowledge of the content and methods of the relevant school curriculum, ability to engage students, leadership style (energy, pedagogical optimism, trust for students, support for their initiative and autonomy, etc.) also empower them to take an active part in their learning.

© Бех М., 2017

A review of literature and teaching practice demonstrates that active learning is stimulated by: teacher's mastery of their subject and love of it, his or her ability to learn and commitment to continuous improvement, high effectiveness and efficient design of each lesson, use of didactic games as a learning tool, having a clear purpose of each lesson, focusing students' attention of the key learning points, designing learning as a creative process that involves the teacher and students, nurturing genuine enthusiasm for the subject, implementing individual approach to every child and differentiating expectations, attention to each child's performance, pedagogical optimism and fostering motivation for learning.

Learning motives are an essential. They serve as an inner stimulus for engaging primary students in the learning process, making them eager to acquire new knowledge and deepen what already exists, and develop cognitive interest.

Beside specific activities, non-traditional lessons are also helpful in building their interest for learning, e.g. a TV-lesson, lesson as oral journal, integrated lesson, lesson as a journey, lesson as a contest, which reflect innovative approaches to organizing teaching and learning.

Research of teaching practice at primary school suggests that many teachers use music therapy. They play merry tunes to set a cheerful mood for short physical activity breaks, or calm music that helps to regain energy and inspire creativity.

Teachers use creative home tasks to sustain cognitive interest in students, e.g. designing a task with a 'trap', a task on the relevant topic for friends and peers, a task with a diagram, or create a sentence with all possible spelling mistakes. Home tasks are differentiated by levels and a student does the one that they like most or are able to complete. The remaining tasks are optional.

Thus, implementing innovative approaches to and strategies of teaching and learning is an effective way to increase student motivation and meet a number of educational objectives, i.e. developing logical thinking, speaking skills, visual thinking, their emotional and affective domain, judgment; nurturing interest for learning, and broaden social experiences. As a result of cognitive interest, the range of students' intellectual activities is enriched with new elements of active learning, e.g. active search, assumption, enquiry and problem solving.

Keywords: innovative approaches to organizing teaching and learning, primary education, student learning, motivation for learning.

Проблема ефективності організаційних форм навчання в початковій школі завжди була актуальною. Аналіз літературних джерел, наші експериментальні дослідження на основі системного аналізу виявили, що в практиці навчання учнів початкової школи нема єдиного ідеального підходу до здійснення їх загальноосвітньої підготовки, а є лише велика кількість різноманітних форм і методів, моделей навчального процесу, які ефективно використовуються викладачами, майстрами педагогічної справи.

Ефективність навчання залежить, передусім, від його мети. В. Оконь, наприклад, виділяє два гармонійно пов'язані між собою аспекти загальної освіти: предметний (об'єктивний) і особистісний (суб'єктивний). Відповідно до названих аспектів він розглядає і мету навчання.

У процесі експериментального дослідження ми визначили, що з предметного аспекту навчання має три основні цілі:

1. Оволодіння учнями основами наукових знань (формування світогляду, умінь і навичок, що забезпечують можливість самостійного використання цих знань; способів наукового мислення і методів дослідження).

2. Загальна підготовка учнів до практичної діяльності, яка дає змогу людині пізнавати й перетворювати природу, суспільство, культуру та здійснюється через пізнавальну діяльність.

3. Формування в учнів наукових переконань і побудованого на їх основі цілісного сприйняття світу.

Навчання, яке розглядається в особистісному аспекті, також охоплює три основні цілі, що знаходяться у взаємозв'язку з реалізацією розглянутих нами вище:

1. Загальний розвиток мислення і пізнавальних здібностей.

2. Формування потреб, мотивації, інтересів і захоплень учнів.

3. Розвиток в учнів навичок самоосвіти, необхідними умовами якої є оволодіння «технікою самоосвіти», звичка працювати над власною освітою.

Цілком зрозуміло, що ефективність навчальної діяльності не обмежується навчанням, а сприяє вихованню і розвитку учнів. Особливо це стосується початкової школи, адже головним видом діяльності тут є навчання, яке розглядається в єдності з розвитком та самовдосконаленням, що забезпечує формування гармонійної особистості.

У процесі нашого дослідження ми виявляли вплив організаційних форм навчання на рівень розвитку навчальної діяльності учнів. Аналіз теоретичних робіт показав, що немає повністю визначеного поєднання форм навчальної роботи, що завжди б забезпечували високу результативність у навчанні, розвитку і вихованні учнів. Так, зокрема, В. Бондар вказує, що для подолання недоліків окремо взятих форм навчальної діяльності учнів доцільно оптимально поєднувати на уроці та в системі уроків різноманітні форми їхньої роботи.

В процесі експериментального дослідження ми спирались на критерії при виборі оптимального поєднання форм діяльності на відповідному етапі навчання, які обґрунтували науковці В. Бондар, О. Пометун, І. Чередов:

- на розвиток учнів (опанування розумовими операціями, прийомами, способами навчальної діяльності, спілкування тощо);
- на формування якостей особистості учнів;
- на розвиток ініціативи, самостійності;
- на створення умов для ефективної навчальної діяльності груп учнів;
- на раціональне використання часу.

Опираючись на реальні можливості поєднання форм навчальної діяльності ми брали до уваги новизну, обсяг, ступінь складності навчального матеріалу, поєднання форм навчальної діяльності, при якому кожна наступна форма компенсувала б недоліки попередньої і тим самим сприяла б підвищенню результативності навчального процесу загалом.

Наприклад, при застосуванні фронтальної роботи не завжди вдається врахувати індивідуальні особливості учнів, а диференційовано-групова нейтралізує цей недолік і дає можливість працювати над завданнями, відповідно до їхніх реальних навчальних можливостей. А також завдяки раціональному використанню часу створюються умови для більш ґрунтовного відпрацювання відповідної теми, що позитивно впливає на результат. Під час роботи в групах самостійну діяльність учнів варто поєднувати зі спілкуванням з учителем, а також із взаємоспілкуванням. Необхідно створити атмосферу навчального співробітництва, структурними компонентами якого є: позитивна взаємозалежність, особиста

взаємодія, що стимулює діяльність; індивідуальна і групова підзвітність; навички міжособистісного спілкування і спілкування в невеликих групах. Це можливо при поєднанні як колективної, так і індивідуальної роботи учнів, об'єднаних в одну групу. Перед учителем стоїть важливе завдання вибору з великої різноманітності форм навчання найбільш вдале їх сполучення в кожному конкретному випадку, на кожному етапі уроку, для кожного елемента змісту.

Так, якщо навчальний матеріал має більш теоретичний характер, не передбачає вправ, то раціонально вибрати загальнокласну форму роботи. Для виконання практичних вправ, лабораторних дослідів на відповідних етапах уроку може бути організована групова форма навчання. При необхідному рівні підготовленості учнів широко використовується індивідуальна форма роботи.

Отже, у кожному конкретному випадку мають бути проаналізовані специфіка змісту, можливості учнів і визначена найбільш раціональна форма навчання, яка на наступному етапі уроку змінюється іншою.

Основну увагу при роботі з групами ми приділяли виявленню і виправленню помилок, які були допущені під час індивідуальної або парної роботи. Якщо багато учнів не впорались із завданням, учитель може додатково звернутись до пояснення, а потім запропонувати закінчити роботу. За допомогою контрольних питань перевіряли в учнів свідомість виконання завдань, засвоєння термінології, формул, визначення властивостей правил.

При груповій формі роботи встановлювали ближчі контакти з учнями, створювали більші можливості для виявлення емоцій, розвитку пізнавального інтересу, здібностей до навчання. За таких умов урок стає тією основною сферою інтелектуального життя вихованців, у якій відбувається духовне спілкування доповідного наставника та його вихованців.

На нашу думку, основним і визначальним у груповій роботі є навчальне співробітництво, завдяки якому учні перетворюються з об'єкта викладацької діяльності вчителя на активних суб'єктів власного навчання. Тобто створюються сприятливі умови для переведення школярів з репродуктивного й конструктивного рівнів на вищий, творчий рівень навчальної діяльності, який сприяє її індивідуалізації.

Встановлено, що на вибір форми навчальної роботи учнів спеціалізованих класів суттєво впливають зміст навчального матеріалу, його складність і новизна. Якщо початковий матеріал не несе в собі принципової новизни, нескладний, викладений відповідно до навчальної програми, то можна при його вивченні застосувати поєднання індивідуальної, групової і фронтальної роботи. Доцільно поставити учням запитання, відповіді на які вони самостійно знайдуть у підручнику. Можна запропонувати обговорити відповіді у групах. Після цього в процесі фронтальної бесіди пояснювати навчальний матеріал, акцентувати увагу учнів на основних поняттях і закономірностях.

На технологічних етапах процесу навчання перевага віддається поєднанню фронтальної роботи з диференційовано-груповою або індивідуально-груповою; можливе поєднання групової та фронтальної форм роботи. Під час проведення експерименту нами було виявлено, що молодші учні активно працюють в групах на етапі первинного закріплення нового матеріалу на уроці. Після того, як учитель пояснив новий матеріал у формі фронтальної бесіди, учні мали змогу

здійснити первинне закріплення у роботі в групах. У зв'язку з тим, що до однієї групи входили учні з різними навчальними можливостями, вони мали змогу обговорити завдання, надати допомогу один одному.

Отже, при закріпленні й удосконаленні знань віддавали перевагу ланковим формам у сполученні з диференційовано-груповою або індивідуально-груповою діяльністю. Така організація роботи дає можливість виявити та усунути недоліки у знаннях учнів, які недостатньо добре зрозуміли новий матеріал, а також поглибити і вдосконалити знання, уміння й навички обдарованих учнів, забезпечити високий рівень міжособистісного спілкування. У такому випадку можливі два варіанти поєднання у групи за навчальними можливостями: гетерогенні та гомогенні. Якщо група охоплює учнів з однаковими навчальними можливостями, учитель повинен надати допомогу слабшим учням і підготувати ускладнені творчі завдання для удосконалення і закріплення знань сильних учнів.

Якщо ж група об'єднує учнів із різними навчальними можливостями, з'являється більше можливостей для реалізації виховної мети навчання (взаємодопомога, взаємопідтримка), тим більше, що учнів з низьким та середнім рівнем краще засвоюють матеріал. Такий підхід потребує ретельного підбору диференційованих завдань для різних груп. Саме на етапі закріплення і вдосконалення знань учнів учитель може реалізувати диференційовані та індивідуалізовані підходи.

Під час повторення матеріалу поряд із фронтальними можуть використовуватись кооперативно-групові, диференційовано-групові та індивідуалізовано-групові форми навчальної діяльності.

Підсумкове повторення дуже важливе, тому воно дає можливість звести весь вивчений матеріал у єдине ціле, виявити зв'язки між темами, узагальнити весь курс. До моменту заключного етапу весь навчальний матеріал вивчено. Відпадає необхідність у поясненні нового матеріалу, саме тому на етапі закріплення основною формою діяльності буде диференційована групова робота. Теоретичний аналіз педагогічної літератури дав змогу нам з'ясувати, що під час вибору оптимального варіанта форм навчальної діяльності треба враховувати індивідуальні особливості кожної дитини. Ефективне поєднання організаційних форм забезпечує організацію особистісно орієнтованого підходу до кожного учня.

Початок навчання у школі для багатьох 6-річних дітей пов'язаний із значним навантаженням, до того ж характер і темпи оволодіння навчально-пізнавальною діяльністю не завжди відповідають загальній розумовій здатності дітей такого віку до засвоєння знань, умінь та навичок, визначених змістом програми. Завдання вчителя – створити для всіх дітей умови для формування стійких мотивів навчання, виховання позитивних рис характеру і на цій основі бажання і вміння навчатися.

Для цього потрібна раціональна організація навчально-виховного процесу, при якій учні будуть його активними учасниками. Тільки тоді у дітей з'являється внутрішня потреба до учіння, позитивне ставлення до навчального процесу, якщо вони мають можливість зайняти активну позицію у навчально-пізнавальній діяльності. Для цього потрібно зрозуміло викладати матеріал, уміло організу-

вати самостійну роботу для оволодіння знаннями, уміннями й навичками, показувати практичну значимість навчального матеріалу, добирати цікаві тексти для уроків рідної мови, формувати життєво важливі вміння (написати твір, скласти діловий документ, план прочитаного твору тощо), уміло поєднувати різні методи і прийоми, навчання та способи навчальної роботи, створювати проблемні ситуації, використовувати елементи зацікавленості, вдаватися до гумору, викликати емоції, переживання подій тощо.

На нашу думку, викликати інтерес до уроку може незвичайний початок: загадка, цікаве завдання, постановка проблемного питання, граматична казка, прийом «Пастка». Дітям постійно потрібно підкреслювати значущість матеріалу, який вивчається, використовувати міжпредметні зв'язки.

Протягом шкільного дня можна застосовувати такі види діяльності і форми організації навчально-виховного процесу, у контексті яких дитина може виявити свій внутрішній потенціал і, сповна використовуючи власні резерви, активно засвоювати визначений програмою зміст навчання, розвиватися й удосконалюватися.

У молодшому шкільному віці цим вимогам якнайкраще відповідає гра. Вона є природною діяльністю творчого характеру, через яку дитина пізнає світ і вільно виявляє себе. Дидактична гра в житті кожної дитини посідає особливе місце і є одним із засобів розвитку пізнавальної активності молодших школярів у процесі навчання. В. Сухомлинський писав: «Без гри немає і не може бути повноцінного дитячого розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєвий потік уявлень, понять про навколишній світ».

Однак таке значення має не будь-яка гра, а лише та, що передбачає пізнавальну діяльність учасників. Вона сприяє формуванню в дітей вказаного віку пізнавальних процесів, дає можливість оволодіти прийомами і методами навчально-пізнавальної діяльності, допомагає учням долати пізнавальні труднощі, усуває страх, почуття дискомфорту, що відображається на успішності дітей та їхній пізнавальній активності.

Проведений нами аналіз низки досліджень з цієї проблеми засвідчив, що вчені не мають єдиної точки зору на визначення тривалості кожної окремо взятої дидактичної гри та, зокрема, на обсяг навчального часу, що відводиться для організації дидактичних ігор різних видів на уроках в початковій школі. П. Лесгафт рекомендує використовувати з цією метою 10 – 15 хв для кожної гри, а К. Родкін – 5 – 7 хв. М. Касьяненко та В. Крутій переконують, що оптимальна тривалість дидактичної гри має становити 6 – 10 хв. На думку Н. Богомолової, Н. Бойченка, навчально-ігрова діяльність повинна займати третину уроку у початковій школі. М. Стронін стверджує, що протягом уроку доцільно організувати 2 – 3 гри різної тривалості.

Названі вчені рекомендували тривалість дидактичної гри відповідно до особливостей певного навчального предмета, кожний з яких має свої труднощі, мету і завдання.

Для експериментального дослідження ми провели часову градацію тривалості дидактичної гри (табл. 1 на с. 64).

Таблиця 1

	I	II	III	IV	V	VI
Час у хвиликах	До 3 – 4	5 – 8	9 – 12	13 – 17	18 – 21	21 і більше
Рівень навченості	37 %	59 %	68 %	57 %	55 %	49,5 %

Джерело: виконано самостійно автором

Після завершення дослідного навчання було здійснено перевірку рівня сформованості в учнів певних компетенцій у рамках навчального матеріалу, передбаченого для оволодіння школярами у змісті організованих дидактичних ігор. Запропонований учням тест передбачав низку завдань, безпомилкове виконання яких приймалося за 100 %. Для кожного з учасників експерименту обраховувався й віднімався від 100 % коефіцієнт його помилкової діяльності.

Отримані дані свідчать, у якому із шести режимів тривалості дидактичної гри виявиться найбільший відсоток учнів, які досягли середнього рівня навченості. За формулою В. Безпалька отримані дані показані на мал. 1.

Формула 1

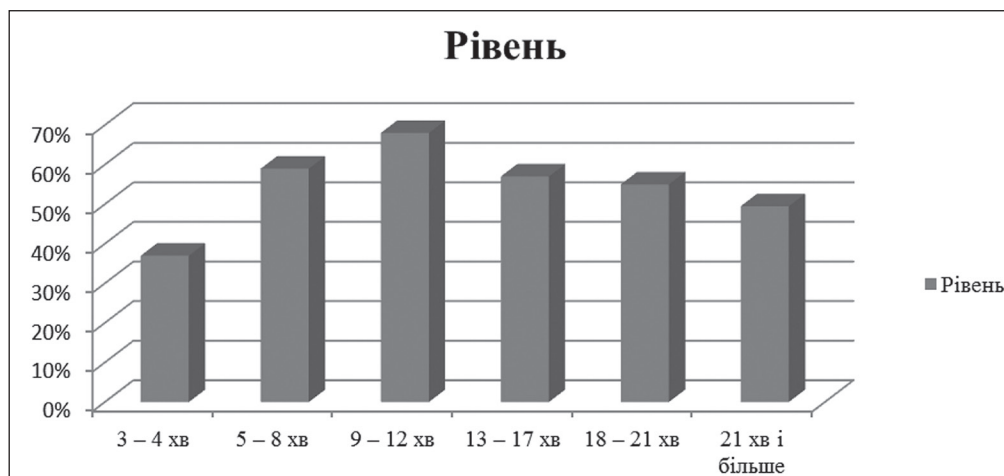
$$K = Q/p$$

де

K – коефіцієнт навченості – середній рівень – 70,6 %;

Q – кількість правильно виконаних завдань;

p – загальна кількість завдань.

Мал. 1. Середній рівень навченості

Джерело: виконано самостійно автором

З даної діаграми видно, що протягом першої часової градації (до 3 – 4 хв) учні не встигли досягти цілей дидактичних ігор. А отже, розв'язати навчальні завдання, передбачені у їхньому змісті. Найбільша кількість школярів, які досягли середнього рівня навченості (68 %) виявилась у третьому часовому режимі (8 – 12 хв). У процесі експериментального дослідження ми з'ясували, що, починаючи з тринадцятої хвилини навчально-ігрової діяльності, кількість таких учнів знижувалася (до 57 %). Більшість гравців втрачали інтерес до гри. На нашу думку, це зумовлено психолого-віковими особливостями молодших школярів. Адже стійкість уваги, зосередженість, аналітичність сприймання, міцність запам'ятовування та продуктивність мислення у дітей цього віку ще недостатньо сформовані.

Науковці-психологи підкреслюють, що дітям 6 – 8 років складно, займаючись одним і тим самим видом діяльності, постійно концентрувати на ньому увагу (П. Блонський, Л. Виготський, S. Rixon та ін.). Тому ми помічали, що на початку гри діти виявляли значний інтерес до участі в ній, їхні дії були умотивовані, а активність висока. У середньому після тринадцятої хвилини навчально-ігрової діяльності фіксувалося поступове зниження зацікавленості грою у більшості її учасників (до 50 %).

Спостереження за навчальним процесом у початковій школі, бесіди та анкетування вчителів дали нам можливість з'ясувати, що найоптимальніший режим тривалості дидактичної гри на уроці становить 8 – 12 хв, а поліфункціональність цього засобу навчання молодших школярів дає змогу застосовувати дидактичні ігри на всіх етапах уроку.

На основі одержаних у процесі дослідного навчання результатів виділено чинники, що визначають тривалість дидактичної гри у часі та її місце на уроці: рівень складності навчального матеріалу, що пропонується у змісті дидактичної гри; досвід учителя в організації та проведенні навчально-ігрової діяльності; досвід участі учнів у дидактичних іграх; особливості учнівського контингенту (інтелектуальна готовність, мотиваційна і комунікативна готовність, фізичні здібності учнів, склад групи).

З'ясовано, що дидактична гра виступає як дієвий мотив навчання у початковій школі, а також є сильним емоційним подразником, який знімає психологічні бар'єри, що заважають спілкуванню, підвищує ініціативність й активність учнів, стимулює позитивні емоції, сприятливо розвиває зацікавленість до навчання, яка з'являється внаслідок задоволення і радості від участі у грі.

Для активізації пізнавальної активності вчителі використовують ребуси, тобто особливі завдання, у яких текст подано зображенням предметів цифрами, буквами, нотами. У них відображені математичні поняття, терміни, закони і властивості арифметичних дій, правила, якими повинен оперувати учень початкових класів. Розгадуючи їх, учні матимуть можливість у цікавій і ненав'язливій формі повторити вивчений на уроках матеріал, поповнити знання як з математики, так і з інших предметів. Відгадування ребусів поліпшує культуру мовлення, виробляє навички самостійно аналізувати факти, сприймати в усій повноті думки й почуття, які передаються математичними засобами.

Для формування в учнів обчислювальних навичок, основою яких є усвідомлене і міцне засвоєння прийомів усних і письмових обчислень, бажано постійно виконувати тренувальні вправи. Під час експериментального дослідження ми виявили, що виконання великої кількості однотипних вправ, безумовно, сприяло засвоєнню обчислювальних прийомів, але водночас в контрольних класах це призводило до зниження пізнавальної активності, у дітей пропадав інтерес, розсіювалась увага, збільшувалась кількість помилок тощо. В експериментальних класах, де дітей ознайомили з раціональними прийомами, які допомагають у більшості випадків значно полегшити процес обчислень, такої тенденції не спостерігалось. Навпаки, засвоєні прийоми сприяли формуванню позитивних мотивів до цього виду навчальної діяльності. Робота з пошуку раціональних прийомів обчислень в експериментальних класах проводилася постійно, систематично й органічно пов'язувалася з виучуваним програмовим матеріалом. У процесі навчання учні експериментальних і контрольних класів виконували всі навчальні завдання, передбачені змістом підручників. Їхня кількість для обох груп була однаковою. Проте різниця полягала в тому, що для навчання учнів експериментальних класів виконання близько 40 % із цих завдань пропонувалися у процесі проведення дидактичних ігор різних видів, за дотриманням сукупності дидактичних умов. Під час контрольних зрізів учні експериментальних класів показали 100 % успішність засвоєння обчислювальних навичок та 94 % якості знань. Тоді як учні контрольних класів мали нижчі показники: 90 % успішності і тільки 56, 5% якості знань.

На початку експериментального навчання було помічено, що учні одержують задоволення від навчально-ігрової діяльності. З кожною наступною грою уроки ставали емоційнішими, насиченішими, закладалися основи для доброзичливих стосунків у дитячому колективі. Завдяки цьому в дітей з'являлися тісні міжособистісні стосунки, які, зазвичай, впливали на розвиток у школярів відчуття відповідальності за результати власної діяльності. Вони – підтримували, довіряли й допомагали одне одному; порівнювали свій внесок у перемогу з іншими гравцями; намагалися бути сильнішими, швидшими, помітнішими та спритнішими; самі знаходили правильні відповіді, розмірковували, розвивали вміння контролювати свою комунікативну діяльність, комунікативну діяльність інших учасників гри.

Завдяки систематичному застосуванню дидактичних ігор молодші школярі мали змогу постійно задовольняти свої потреби у грі. Так, підтверджено припущення, що дидактичні ігри можна використовувати на різних етапах уроку. Учителі-експериментатори відзначали, зокрема, методичну доцільність застосування їх під час вивчення нового матеріалу, закріплення і систематизації знань учнів, перевірки домашніх завдань, на початку уроку для актуалізації навчального досвіду учнів.

На уроках математики у початковій школі використовуються наступні дидактичні ігри: «Математичне лото» (на слух сприймається приклад, а учні розв'язують і карткою накривають відповідне число); «Математичне доміно»; «Геометричне змагання»; «Арифметичний біг»; «Математичний аукціон».

Математичні конкурси: «Хто швидше?», конкурс капітанів, «Підготуй корабель», «Обчислювальний острів», «У гостях на мисі Задачному», «Геометрична бухта», «Острів чисел», конкурс кмітливих, «Старовинна пляшка», конкурс знавців, конкурс юних математиків, конкурс юних програмістів, конкурс болільників, «Жива нумерація».

Математична подорож передбачає вибір сюжету, який тематично поєднував би різні конкурси. Наприклад, подорож до країни Математики може містити такі конкурси як «Арифметичний острів», «Мис Задачний», «Геометрична бухта», «Країна Величин» та інші.

Організуюючи навчально-ігрову діяльність, ми виходили із положень вікової психології про потенційні можливості молодшого школяра сприймати пізнавальні завдання і цілеспрямовано розв'язувати їх. Складність і поступовість запропонованих ігор перебувала у безпосередній залежності від віку учнів. Спочатку керування дидактичною грою здійснював лише вчитель, а пізніше діти вже самі пропонували свої варіанти організації гри, розробляли правила тощо. Іноді вони виконували роль учителя, організовуючи гру. Учні активно залучалися у процес визначення ведучого, капітанів команд, приносили свої іграшки, а також власноруч виготовляли дидактичний матеріал, який використовували у процесі навчально-ігрової діяльності. Звичайно, цьому передувала змістовна підготовка школярів, у процесі якої вони могли неодноразово спостерігати, як виконує цю роботу сам учитель. Діти пропонували свої плани проведення ігор, а роль учнів, у такому випадку, зводилася до підбору навчального матеріалу, що вивчався відповідно до мети уроку. Так, стимуляцію пізнавальної активності учнів у процесі експериментального навчання забезпечували через залучення їх до організації та активної участі у грі, до підбору ігрового матеріалу, до допомоги вчителю тощо.

Аналіз одержаних даних також показав, що із 40 респондентів у педагогічній діяльності постійно використовують дидактичні ігри 73,5 % опитаних, зрідка – 19,5 %, зовсім не використовують – 7 % педагогів. Додаткові дослідження показали, що вчителі мають практичні труднощі з організацією і проведенням ігор. На думку педагогів, це зумовлено нестачею спеціальної літератури і рекомендацій щодо застосування дидактичної гри, недостатнім досвідом учителів, браком навчального часу тощо.

Нами визначено, що умовами, які забезпечують ефективність реалізації педагогічної ігрової технології, є: організація навчальної співпраці вчителя й учнів на підготовчому, діяльнісному та завершальному етапах дидактичної гри; доступність змісту гри психологічним особливостям та віковим можливостям учнів початкової школи, їхньому навчальному досвіду, потребам та інтересам; урізноманітнення видів дидактичної гри у навчальному процесі; застосування ігор, які стимулюють розвиток мотиваційної сфери і пізнавальної діяльності учнів, сприяють удосконаленню їхніх фізіологічних якостей та адаптації до шкільного соціуму; відповідність змісту дидактичної гри меті та завданням уроку.

Практика урочної діяльності підтверджує наші прогнозування про те, що уроки, на яких використовуються інноваційні технології розвивального та ігрового

навчання, захоплюють учнів, пробуджують інтерес, навчають самостійно мислити та генерувати ідеї. Так, у процесі експериментального психолого-педагогічного дослідження, 87 % опитаних учителів ЗОШ № 8 обґрунтовували, що застосування ігрових технологій передбачає певні вимоги до структури уроків.

Загальна схема підготовки і проведення учителем уроку за інноваційною ігровою технологією і методикою може бути такою, як показано (на табл. 2, с. 69)

Навчально-ігрова діяльність підвищує ініціативність і активність учнів, стимулює позитивні емоції, сприятливо розвиває зацікавленість учнів, яка з'являється завдяки задоволенню і радості від участі у грі, що є одним із найважливіших завдань початкової школи. У процесі опитування 75,6 % вчителів для вирішення навчальних завдань успішно застосовують інноваційні технології розвивального навчання, і особливо розвиток критичного мислення.

Але необхідно відмітити, що інноваційні технології в початковій школі мають свою специфіку. В її основі організована розумова діяльність особистості молодшого школяра, його самопізнання і пізнання дійсності. Молодший шкільний вік це період активного мислення. У цей час учні молодшої школи здатні самостійно здобувати знання, робити порівняння, рухатися від конкретного до абстрактного, можуть формувати умовиводи тощо. Саме ці якості школярів є основою для формування ознак критичного мислення. Процес відбувається швидше, якщо на уроках діти самостійно встановлюють внутрішні предметні і міжпредметні зв'язки. На практиці застосування цієї технології сприяє досягненню високих результатів на шкільних олімпіадах, інтелектуальних марафонах і конкурсах.

Проведені дослідження підтверджують думку вчених про те, що активізація пізнавальної діяльності учнів є однією з умов ефективності і підвищення якості навчально-виховного процесу. Проведені наукові пошуки значним чином активізували практику в дослідженні різних можливостей ефективності навчального процесу.

Найважливішою умовою активізації навчально-пізнавальної діяльності є забезпечення мотивації учіння, яка підвищує інтерес учнів до знань, виховує наполегливість, сприяє усвідомленому оволодінню знаннями, викликає прагнення досягти поставленої мети. Активна позиція вчителя у процесі викладання предметів, його глибокі знання змісту і методів шкільного курсу, уміння захоплювати учнів процесом пізнання, стиль керівництва (енергійність, педагогічний оптимізм, довіра до учнів, підтримка ініціативи і самостійності тощо) також забезпечують стимуляцію активності класу.

Аналіз літературних джерел, практики проведення уроків свідчить, що основними умовами активізації пізнавальної діяльності є такі:

- глибоке знання вчителем свого предмета і любов до нього, здатність учителя до пізнання нового і прагнення постійно вдосконалювати досягнуте;
- висока ефективність кожного уроку, раціональна побудова. Використання дидактичних ігор як засобу навчання для активізації пізнавальної діяльності;
- максимальна цілеспрямованість уроків, уміння вчителя зосередити увагу учнів на головному. Залучення всіх учнів до пізнавальної діяльності як джерела їх творчих пошуків;

Таблиця 2

Етапи уроку за ігровою технологією

ТЕХНОЛОГІЧНІ ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ, ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ У ФОРМІ ГРИ
Евристичний
Визначення організаційно-дидактичної гри
Діагностично-пошуковий
Формування гіпотези
Методично-пошуковий
Визначення мети, завдань, методів, засобів, етапів гри, педагогічних ситуацій, проблемних питань
Сценічний
Підготовка сценарію гри (розширений план-конспект заняття)
Організаційно-формуючий
Розподіл ролей гри та інструктаж учнів. Послідовність гри, правила та регламент
Організаційно-дійовий
Доведення правил, регламенту гри, пояснення дій, критерії оцінки та сама гра
Організаційно-заключний
Аналіз та оцінка діяльності учасників, постановка завдань до наступного уроку

Джерело: підготовлена самостійно автором

- творення в класі атмосфери справжнього захоплення предметом;
- організація процесу навчання як співтворчості вчителя й учнів;
- індивідуальний підхід до дітей і диференціація вимог до них. Піклування вчителя про успіхи кожного учня, педагогічний оптимізм;
- мотивація навчальної діяльності учнів.

Важливе значення мають навчально-пізнавальні мотиви. Вони як внутрішній стимул активізації пізнавальної діяльності молодших школярів передбачають бажання набуття нових знань, поглиблення тих, що вже набуті; розвивають пізнавальний інтерес.

Підвищений інтерес до навчання викликають також у дітей не тільки окремі види робіт, а й нетрадиційні уроки: телеурок, урок-усний журнал, інтегровані уроки, уроки-подорожі, уроки-змагання, тобто нетрадиційні інноваційні форми навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Для підготовки нетрадиційних уроків за технологією і методикою рольової гри, розподіляються між учнями декілька ролей, даючи їм окремі завдання, що потребують самостійного виконання. Це, наприклад, пошукова робота з певної теми. Наприклад, у школі № 211 м. Києва вчитель О. Перетятко до уроку позакласного читання «До нас прийшла зима» пропонувала дітям – «довідковому бюро» – знайти інформацію про те, як називали місяці наші предки. Для більш усвідомленого читання вона часто застосовує гру «Земля-Небо». Суть у тому, що по команді «Земля» учні читають текст, а по команді «Небо» підводять голови (читання з відривом від тексту). Так продовжують читати текст до кінця. Дуже цікаві ігри «Мікрофон» (класу пропонують по черзі сказати свою думку на задану тему в іграшковий мікрофон; так навіть найсором'язливішій дитині хочеться висловитися) та «Хто швидше» (діти завжди зацікавлені першими виконати те чи інше завдання, щоб зайняти призове місце).

Дослідження практики проведення уроків у початковій школі свідчать, що багато вчителів застосовують музикотерапію. Використовують веселу музику, що поліпшує настрій дітей, для фізкультхвилинок. Або спокійну, яка відновлює сили і надихає на творчість.

Як засіб підтримки пізнавального інтересу учнів учителі використовують домашні завдання з творчим характером: придумати завдання з «пасткою», придумати завдання з відповідної теми для друзів та однокласників, придумати завдання зі схемою, придумати речення з усіма можливими орфографічними помилками. Учні задаються домашні завдання декількох рівнів. Дитина виконує те завдання, яке їй більше подобається, або яке в змозі виконати. Завдання, які залишилися, учень виконує за власним бажанням.

Отже, впровадження інноваційних нетрадиційних технологій і методик навчання є дієвим засобом підвищення рівня мотивації учнів до здобуття знань і допомагає розв'язати наступні освітні завдання: формування і розвиток логічного мислення, мовленнєвих умінь та навичок, розвиток інтересу до навчання, образного мислення, емоційні та почуттєві сфери учнів, оцінні судження, збагачення соціального досвіду школярів. В інтелектуальній діяльності під впливом пізнавального інтересу з'являються такі важливі компоненти активного навчання, як активний пошук, здогад, дослідницький підхід, готовність до розв'язування задач. Але, за твердженням К. Ушинського, основний закон природи дитини полягає в тому, що вона потребує діяльності й стомлюється не від неї, а від її одноманітності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акпинар Л. Е. Інтерактивні технології навчання в початковій школі : навч. посібник / Лемара Енверівна Акпинар. – Рек. МОН. – К. : ВД «Слово», 2014. – 288 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
3. Гриньова М. В. Педагогічні технології: теорія та практика : Навчально-методичний посібник / За ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава : АСМІ, 2006. – 230 с.

4. Державний стандарт початкової загальної освіти. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/
5. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1 – 4 класи. – Х.: Вид. група «Основа», 2007. – 160 с.
6. Жубрид С. Цікаві завдання до уроків читання / С. Жубрид // Початкова школа. – 2004. – № 1(415). – С. 23 – 25.
7. Жубрид С. Урок природознавства з елементами економіки / С. Жубрид // Початкова школа. – 2007. – № 11(461). – С. 32 – 36.
8. Кучерявий О. Г. Педагогіка : особистісно-розвивальні аспекти [текст]: навч. посібник / Олександр Георгійович Кучерявий. – Рек. МОН. – К. : ВД «Слово», 2014. – 440 с.
9. Пометун О. І. та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Я. В. Пироженко. За ред. О. І. Пометун. – К. : А.С.К., 2005. – 192 с.
10. Селевко Г. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 2. – 816 с.
11. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. / М. М. Чепіль. – К.: Академ-видав, 2012. – 224 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Akpynar L. E. (2014). Interaktyvni tehnologiyi navchannya v pochatkovij shkoli : navch. posibnyk . Kyiv : VD «Slovo». [In Ukrainian].
2. Bex I. D. (2008). Vuxovannya osobystosti: pidruchnyk. Kyiv: Lybid. [In Ukrainian].
3. Grynova M. V. (2006). Pedagogichni tehnologiyi: teoriya ta praktyka: Navchalno-metodychnyj posibnyk. Poltava: ASMI. [In Ukrainian].
4. Derzhavnyj standart pochatkovoyi zagalnoyi osvity: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/ [In Ukrainian].
5. Dosyak I.M. (2007). Nestandardni urokyz vykorystannnyam innovacijnyx tehnologij. 1 – 4 klasy. «Osnova». [In Ukrainian].
6. Zhubryd S. Cikavi zavdannya do uroktiv chytannya. Pochatkova shkola, 2004, 1(415), pp. 23 – 25. [In Ukrainian].
7. Zhubryd S. Urok pryrodoznavstva z elementamyekonomiky. Pochatkova shkola, 2007, 11(461), pp. 32 – 36. [In Ukrainian].
8. Kucheryavij O. G. (2014). Pedagogika : osobystisno-rozvyvalni aspekty : navch. posibnyk . Kyiv : VD «Slovo». [In Ukrainian].
9. Pometun O. I. (2005). Suchasnyj urok. Interaktyvni tehnologiyi navchannya: naukovometodychnyj posibnyk. Kyiv: A.S.K. [In Ukrainian].
10. Selevko G. (2006). Энциклопедyya obrazovatelnyx tehnologij. [In Russian].
11. Chepil M. M. (2012). Pedagogichni tehnologiyi: navch. posib. K.: Akademvydav. [In Ukrainian].